

S O K F É L E .

72. Szám. Béts. September 6-dikán. (20) 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

S e p t e m b e r .

4 Sept. — 1799. IV Károly Spanyol Király megegyez abban hogy a' frantzia Royalisták, kik Spanyol Országban keresnének menedéket átadassanak a' Köztársaságnak. — 1566. Szigetvár. Solimán meghal vérhasban; de serege meg nem tudja.

5 Sept. — 1566. Szigetvár. A' Törökök szerentsések valának meggyujtani a' Kül-várat, 's a' legirtóztatóbb szélvész lehetlenné tette az eloltást. Liszt, füstölt hús, 150 hordó bor, 300 hordó etzet, zab, árpa, 's az álgyük nagyobb része török zsákmányokká levének. Zrínyi a' bel várba vonta magát. — 1758. Hadik megveszi Pírnát. — 1805. Schwarzenberg felszólítja a' bajor Királyt hogy egyesítse hadát az austriai sereggel, de hasztalanúl.

6 Sept. — 1688. Miksa (Bajor) vissza veszi Belgrádot.

Egy két szó nyelvünk' mostani állapotjáról. Kell é; 's mennyiben kell az írásbeli nyelvnek a' köz beszédbelitől különbözni? — Feleletül a' *Jelenkor* tizimű újság mellett kijövő *Társalkodóban* közlött észrevételre. A' folyó esztendő Július hónap 17-dikéről 57-ik szám alatt.

Minden némű sikertlen szóvitáktól, főképp' pedig a' nyelv ügyében mostan fenn forgó gyűlöletes penna hartztól idegenkedve, noha nem vala többé szándékom ezen ügyben fel szólalni, a' részre nem hajló nagy közönség' ítéletétől várva e' fontos dolog el düjtését: de még is sokkal inkább szívemen fekvővén Nemzetiségünk' legdrágább kintse, úgymint édes anya - nyelvünk mostani állapotja, mint sem ilyen környűl állások között halgathatnék; nem állhatom

Toldalék a' M. Kurirhoz.

meg, hogy a' közlőnek az említett újságban közönsé-
gessé tett némely állításait rövideden ne érdekeljem.
— Bárha nem lehetne is szerentsém látni *azon fontos
artz-vondásokot*, mellyek a' Debretzeni Kalendáriom-
ban találtató régi és újító Magyar közti beszélgetés
olvasása mellett a' közlő Úr' ajkait gúny-mosolyra vo-
nitották; elevenen képzeltem mindazonáltal velem
literatori tűzből gerjedett *lángra lobbanását* ezen fel-
kiáltása: *Milly tévedés literatúrai nyelvünket a' kö-
zönséges beszédtől még nem különböztetni!* 's a' t. Ez
tebát, gondolám magamban az az alap-törvény, mely-
ből a' közlő Úr, 's nyelv mivelő társai kiindulnak? 's
melyből ki indulva, minden szerfeletti újítástól idegen-
kedő betsületes magyar embernek, hogy a' Közlő Úr'
saját ki tételével éljek, *homlok egyenest* neki mennek?
— De valyon olly' rendíthetetlen alapon áll-e ezen
állitmány? valyon olly' vóltaképpen nagy külömbség-
nek kell e' lenni e' két nyelv közt, mint azon Urak
állítják? — ez az a' mit az egész Nemzet elébe kérdé-
sül fel tenni bátorodom, 's a' mit annyira mint tölem
lehet, valamivel mélyebben megvi'sgálni szándékozom.

A' nyelv, gondolatainknak vagy beszéd, vagy írás
által való kifejezése. Honnan vették a' külömb külömb
féle nyelvek eredeteket? egyenesen az Istenség adta
e' azokat az első emberek' szájába, a' nemzettségek
különbözése szerént, úgy, mint a' külömb külömb
féle állatoknak a' különböző hangokat, vagy tsak az
azok' kifejtésére való tehetség adatott az emberi Nem-
zetségnek, 's a' különböző nyelveket' a' különböző
éghajlatok 's társaságokhoz képeest, önnön figyelme-
k, tapasztalásaik, 's munkálatjaik után önnön magok fej-
tették ki? ezen fontos kérdés mái napig sem dűjtődött
el philosophiai tekintetben; de ha az utóbbi állítás
hitére vagyunk is hajlandóbbak (Lásd Hendernek

következő tziind koszorút nyert írását: Über den Ursprung der Sprache. Berlin 1789), aanyi bizonyos, hogy a' nyelvek legelső eredetenn áthathatatlan homály fekszik, és hogy azok, belső valóságokra nézve, bár ha még tökéletlen állapotban is, de már készen jöttek által reánk az emberi Nemzettség' származásával tsak nem egy idejű Eldödeinkről. Már maga ez a' végzetetlen régiség szentté teszi előttünk, akármelly nemzet beliek legyünk ősi nyelvünket, 's nem engedi azoknak önnkéjünk szerént való, nagyon szabados formálgatását. De azomban ezt tsak a' nyelv' szorosán vett tulajdonairól kell érteni; mert az idők múlta, 's az emberi nemzettségnek a' külömbkülömbféle tapasztalásokban és tudományokban való előbb előbb haladásához képpest, változni 's újjítódni kellett a' nyelveknek is. Így formáltattak, 's így tökéletesítették a' nyelvek a' külömb külömbféle új találmányok 's szükségekhez képpest újabb szavakkal, 's újabb ki tétélekkel, a' nélkül hogy azoknak belső valóságán szembe tűnő, s' az érthetőségen túl járó változások tétettek volna. Későbbben reá jöttek az emberek arra is, hogy gondolatjaikat, 's beszéd beli elő adásaikat képek, vagy jegyek által érthetővé tegyék, azokat a' távol lévőkkal is közöljék, és következő maradékáikra nézve is fenn maradandóvá tegyék vagy is fel találták a' betűkkel való írásnak meg betsülhetetlen mesterségét. Minthogy írásban ugyan azon gondolatainkat kívánjuk ki fejezni, mellyeket szavak vagy beszéd által akarunk érthetővé tenni, úgy látszik, hogy az írás-és beszéd-beli nyelv közt semmi külömbség nintsen; de a' mennyiben a' tapasztalatlan, tsekély esméretekkel bíró embernek nyelve tovább nem terjed, mint a' mennyire esméretei hatnak; ellenben a' tapasztaltabb 's több esméretekkel bíró embernek több 's tsinosabb kifeje-

zésekre van szüksége, valósággal nyelve, 's írása is tisztosabb, tisztább 's fentebb járó. E' szerént fejlődött osztán ki lassan lassan, s' így vált külön a' köznépi nyelvétől a' miveltebb társalkodási, s' a' tudományos, vagy literatúrai nyelv; melly olyan képzetekkel 's esmeretekkel foglalatoskodván, melyekkel a' köznépi nyelve esmeretlen, azoknak kifejezésére új szavakat 's ki tételeket tett szükségessé. — A' nyelvek formáltása ezen históriai rövid elő adásából látható, hogy e' felől való ideáim a' közlő Úréival eddig tökéletesen meg egyeznek; de a' következő állításai: „A' közönséges beszéd tsupán az érthetőség vezér fonalán fejlődik ki, köre a' közönséges élet, tárgyai jobbadán érzéki dolgok; a' literatúrai nyelv ki lép ezen szűk körből az ideák országába, neki képzeleteket, fogatok, érzelmeket 's ideákat kell kifejezni, mellyekről a' közönséges beszéd semmit sem tud. Ezen új tárgyakkal ezer meg ezer új szavat kénytelen alkotni, 's mivel kifejezése nem egyedül az érthetőség, de egyszersmind a' szépség törvénye alatt áll, *nem tsak egyes szavakat, hanem a' beszéd minden formáit változtatja,*“ ezen állításai mondom a' tisztelt közlő Úrnak értelmekkel 's vélekedéseimmel egyáltalán fogva ellenkeznek. Mert itéletem szerént, bár ha ugyan azon egy nyelv külső valóságára nézve *köz népi, társalkodási, 's literatúrai nyelve* oszlik is, de lelkére vagy belső valóságára nézve még is tsak ugyan az a' nyelv marad, és mind egyik formájában egyedül *az érthetőség lesz az alap-törvényje.* — De ha Íróink a' literatúrai nyelvben túl mennek az érthetőségen, kiknek írnak? ha mindég tsak az ideák 's képzeletek országában repkednek, ki érti meg *transcendentalis* nyelveket? — kivált ha az — bár tégyenek próbát — prédikátori székre, vagy játékszínre vitetik, melly ennek mindegyik legjobb pró-

ba köve. — Mert hogy a' közönséges beszédbeli nyelvnek többnyire csak érzéki dolgok volnának tárgyai, az értelmiekkal pedig egyáltalában esmeretlen volna, általánosan állítani éppen nem lehet. Melly alaptévedés azért a' literatúrai nyelvet a' közönséges nyelvtől örökre elválnak hinni, 's olly vóltaképpen nagy külömbiséget tartani a' kettő között! — Hiszen mi sem tagadjuk, hogy a' közönséges beszédtől különbözni kell a' társalkodási, különösen pedig a' literatúrai nyelvnek, hanem ezt a' külömbiséget csak abban tartjuk, hogy *a' literatúrai nyelvben a' grammatikai figurákra, a' szóknak a' nyelv természete szerénti szép rendel való elrakására, a' tsinos előadásra, a' ki tétélekek ke-
reken való ki ejtésére nagyobb figyelemmel kell lennünk, mint a' közönséges beszédben, hol azokra nem igen ügyelünk; de úgy, — hogy a' nyelv lelkét (esprit de la langue) szünetlen szemünk előtt tartva, annak tulajdonait idegenekkel fel ne tseréljük; — a' honnan a' literatúrai nyelv minden pallérozott Nemzetnél különbözik ennyiben a' köznép nyelvétől. Mi sem hiszszük azt, hogy Cicero a' római plebs nyelvén beszélt vagy irt volna, hanem mint bizonyost állítjuk, hogy Szónoki székében sem ment túl az érthetőségen, 's nem élt idegen nyelvből vett kitételekkel. — De ha amaz alap tévedésből indulunk ki, hogy a' literatúrai nyelvnek egészen más szavakból, más kitételekből, más beszéd formáiból kell állani, nem tsuda ha némely jelen kori nyelv mivelőink a' literatúrai nyelvet ki léptetik az érthetőség szük köréből, 's ezer meg ezer új szavakat alkotnak; holott a' nyelv az egész Nemzet tulajdona lévén, azt önkéjek szerént magoktól nem változtathatnák; mert a' nyelv nints a' módí változásainak alá vettetve, mint az öltözei; 's azt egy két embernek újjítani kívánásából, ősi formájából kivet-*

keztetni egyáltalában nem szabados, 's az e'képp újjitatóknak tette valóságos *Nemzet-sértés*. „Hypothesen zu machen, und sie als seine Stimme der Welt vorzulegen, darf Niemand verwehrt seyn, sie gehören dem Verfasser. Aber die Sprache gehört der Nation, und mit dieser darf man nicht umgehen, wie man will.“ Ezt mondja egy híres Német Író Lichtenberg. — Ezen törvényt rontják pedig meg mind azok, kik a' már örök időktől fogva örökség szerént reánk szállott jó 's érthető szavaink helyébe új, 's érthetetleneket vesznek fel, vagy azokat minden igaz ok nélkül tsonkitgatják; azok pedig kik még a' *beszéd minden formáit is változtatni merészlik*, az elevenbe vágnak, és éppen azt akarják lerontani, a' mi a' nyelv belső természetétől elválhatatlan, 's a' mi egyedül teszi a' *nyelvnek nemzetiségét*. Mert tudjuk hogy minden nyelvnek vagnak olyan tulajdon kitételei, szó elrakásai, mellyek azt más idegen nyelvektől meg különböztetik, úgy hogy a' ki valamely idegen nyelvnek tulajdon kitételeit a' maga ellenkező tulajdonú nyelvébe szórúl szóra akarja által tenni, az érthetőség fő törvénye ellen vétkezik, 's nemzetének inkább rontásán dolgozik, mint fel emelésén; mert a' nyelvvel szorossan együve lévén kötve a' nemzetiség, annak el enyésztevel ez is örökre sirba dül. Ezen törvény ellen hibáztak az olyan római Írók is, kiknek írásaiban a' Latinok előtt szokatlan görög ki fejezések, görögözések (Graecismusok) fordulnak elő; mert a' kik azokban szépséget keresnek, vagy nem esmerik a' latin nyelv szépségeit, vagy különösen tsak a' görög nyelvnek elfogúlt imádói.

(Folytatása következik.)

A' L i t e r a t u r a.

Az egész Literaturát a' katonasághoz lehet hasonlítani: Vagynak álla armádák (könyvtárok) — ingó seregek (journálok) — gyalogság és lovasság (pro'sa és poësis) — auditorok és porkolábok (criticusok és recensensek) — tirailleurek (epigrammatisták) — patantyusok (dramaticusok) — fegyvertárok (könyvnyomtatató műhelyek) — ispotályok (antiquariusok) — tábori kufárok (olvasó szobák) — dobosok és trombitások (újesztendei 's név napi költők). — Tsak még két dolog hibázik, t. i. nevelő intézetek, 's invalidus házak, mellyekben a' haza vénült tollvitézek apoltatnának.

A p r ó s á g o k.

— *Mitsoda az ember tudománnya?*

Ált öltöztetett (travestirt) tudatlanság.

Mi az ember tehetsége? — *bémázolt tehetetlenség.*

Mi a' jósága? — *állortzás önnszeretet.*

Mi a' szabadsága? — *bé aranyozott lántz.*

Mi az egészsége? — *eltitkolt betegség.*

— Jaj de boldogtalan ember vagyok én! gondold el tsak barátom, Fanni, kiért lángol szívem, mást szeret! hová lettek az esküvései? — Békély szegény! hát nem tudod, hogy Vénus holygó tsillag?

— „Hidje az Úr“ így szólla, egy el szegényült, de számtalan őseivel ditsekedő Gróf egy gazdag polgárhoz; „a' mi házunk majd a' legrégibb az egész országban.“ „„Hiszem bizony — felele emez — azért nem sokára, úgy látszik, öszve is fog omlani.“

— Mi a' Filozofia? kérdé egy ritka szépségű eszes Dáma Platnert. — Platner zavarodásba jött: „A' Filozofia — a — a — 's pirulva akadozott;“ „„Megálljon

az Úr! — mondá közben egy jelenlévő barátja, majd segíték: „a' Filozofia azon tehetség, hogy szép aszszony mellett ülhessünk, 'a' nélkül, hogy zavarodásba jöjjünk.“

— Északi Amerikában Ohio partján lakik a' *Schawany's* nemzetség. Ha itt az ifjú kedvesét a' falu leányai között választotta, sem szóval, sem tekintettel nem árulja el érzelmeit; mert ha nappal csak egy kedveskedő pillantatot vetne is szíve királynéjára, az által magát az aszszonyok köz megvetése tárgyává tenné. — De a' szerelem setétben is lát. — Éjjel midőn mély tsendesség uralkodik a' kies tájon a' lángoló *Schawany* dobogó szívvvel választott leány kedvese kunyhójához megy, — 's bélép — semmi zártól nem akadályoztatván, — égő pipával; ha a' leány pipája tüzet eloltja, az által meg vallja viszont szeretetét, ha pedig el nem oltja, a' szegény *Schawany* szomorúan hagyja el a' kegyetlennek lakását, ki pipája 's szíve tüzet el oltani nem akarta.

Epigramma vagy Bökvers.

Tzinkli magyar tzímet szegezett boltjának elejbe,
'S benn nem szól magyarul, — nem de Magyar leve ő?

Az aszszonyi módik.

A' la Giraff módra majd feltornyosítva
Hordják a' fejeket, majd lelaposítva.
Egy darabig testek tzingár és szintelen,
Majd kipirosítják 's kitömik szertelen.
Minap a' köntösét olly szűkre szabatta
Mínd, hogy a' balha is nyögve járt alatta:
Most meg iszonyú bő; sőt annyira ment már,
Hogy a' derekok is hol alatt hól fennt jár.

Megfejtés a' 71. számban: Lóra.